

ЕТНОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ETHNOCULTURAL COMPETENCE AS A FACTOR OF NATIONAL SELF IDENTIFICATION UNDER THE INTERNATIONALIZATION CONDITIONS

У статті проаналізовано фундаментальні засади вищої освіти: гуманістичну спрямованість освітнього процесу, актуалізацію національного фактору, формування етнокультурної компетентності в умовах міжнародної академічної мобільності. Акцентовано на тому, що гуманізація освіти, посилення особистісного виміру є одним із пріоритетних завдань вищої освіти XXI століття, де у фокусі освітньо-виховного процесу стоїть людина і людинознавчі дисципліни.

Доведено, що компетентнісний підхід у вищій освіті передбачає формування як фахових, так і загальних компетентностей, а також "soft skills" і "life skills" – сформованості особистісних якостей і соціально-психологічних характеристик. У цьому контексті стратегічним завданням закладів вищої освіти (далі – ЗВО) є виховання освіченої, всебічно гармонійно розвинутої особистості; забезпечення пріоритетності трансляції національної культури і духовності вітчизняних і світових зразків з усвідомленням етнічної самоідентифікації та мультикультурності. Доведено, що формування етнокультурної компетентності у здобувачів вищої освіти (зокрема, у негуманітарних ЗВО) забезпечує засвоєння зразків і цінностей національної культури, культурно-історичного, соціального досвіду своєї держави, формування відчуття приналежності та поваги до рідного краю в умовах інтернаціоналізації вищої освіти.

Запропоновано вивчення освітнього компонента / модуля «Фольклор та етнографія народу України» як вибіркового у негуманітарних ЗВО, який сприятиме формуванню етнокультурної компетентності і є важливим складником особистісно-орієнтованої культурно-гуманітарної стратегії вітчизняного ЗВО. Адже саме етнокультурна компетентність відіграє вирішальну роль у збереженні мови, духовності, національної ідентичності; підвищує загальний рівень культури; призводить до збереження морально-етичних форм, усвідомлення власної причетності до унікальної культури предків, духовного зв'язку між поколіннями, і зрештою – зберігає генетичну пам'ять свого народу в умовах мультикультурності.

Ключові слова: етнокультурна компетентність, вища освіта, інтернаціоналізація, гуманізація освіти, національна самоідентифікація міжкультурні комунікації.

The article analyzes the fundamental principles of higher education: the humanistic orientation of the educational process, the actualization of the national factor, the formation of ethnocultural competence in terms of international academic mobility. Emphasis is placed on the fact that the humanization of education, strengthening the personal dimension is one of the priorities of higher education in the XXI century, where the focus of the educational process is personality and the humanity subjects.

It is proved that the competence approach in higher education involves the formation of both professional and general competencies, as well as "soft skills" and "life skills" – the formation of personal qualities and socio-psychological characteristics. In this context, the strategic task is to educate a literate, comprehensively harmoniously developed personality; ensuring the priority of broadcasting national culture and spirituality of national and world models with awareness of ethnic self-identification and multiculturalism.

It is proved that the formation of ethnocultural competence in higher education (in particular, in non-humanitarian institution) provides the assimilation of patterns and values of national culture, cultural, historical, social experience of the country, the formation of a sense of belonging and respect for the homeland in the internationalization of higher education.

It is proposed to study the educational component / module "Folklore and ethnography of the people of Ukraine" as a selective, in non-humanitarian institutions, which will contribute to the formation of ethnocultural competence and is an important component of personality-oriented cultural and humanitarian strategy. After all, it is ethnocultural competence that plays a crucial role in preserving language, spirituality, and national identity; raises the general level of culture; leads to the preservation of moral and ethical forms, awareness of the own involvement in the unique culture of ancestors, the spiritual connection between generations, and ultimately preserves the genetic memory of the people in a multicultural environment.

Key words: ethnocultural competence, higher education, internationalization, humanization of education, national self-identification, intercultural communications.

УДК 37.013.43

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-2.15>

Цвид-Гром О.П.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Білоцерківського національного
аграрного університету

Марчук В.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Білоцерківського національного
аграрного університету

Резнік В.Г.,

старший викладач кафедри
іноземних мов
Білоцерківського національного
аграрного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сучасні виклики у сфері вищої освіти, зокрема глобалізація освітнього простору, процес інтернаціоналізації, безумовно, сприяють підвищенню її якості та є засобом підготовки здобувачів вищої освіти до адаптації у світовому, конкурентному, соціально-економічному середовищі. В умовах таких динамічних трансформацій особливо актуальними є

особистісно-орієнтовані освітні стратегії, що реалізуються через упровадження компетентнісного підходу, який посилює гуманітарний і культурний аспекти в контексті інтернаціоналізації вищої освіти. Гуманізація освіти, посилення особистісного виміру є одним із пріоритетних завдань системи вищої освіти XXI століття, де у фокусі освітньо-виховного процесу стоїть людина і людинознавчі дисципліни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Інтернаціоналізація вищої освіти, спричинена глобалізацією освітнього простору, активізувала наукові розвідки щодо національної самоідентифікації, формування етнокультурної компетентності особистості (Н. Лисенко, С. Сисоєва, М. Стельмахович, Є. Сявавко, О. Березюк). Проблема культурно-гуманітарних стратегій розвитку університетської освіти висвітлюється у дослідженнях Л. Горбунової, М. Дебич, В. Зінченко, І. Сікорської, І. Степаненко, О. Шипко; особливості засвоєння молоддю елементів етнокультури висвітлені у наукових працях О. Батухтіної, О. Березюк, Л. Маєвської, М. Семенової, А. Корнієнко, О. Будник. Окремі аспекти формування етнокультурної компетентності студентської молоді проаналізовані О. Гуренко, М. Євтух, В. Кириченко, Л. Коваль.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Процес інтернаціоналізації вищої освіти посилив гуманістичну спрямованість освітнього процесу, актуалізацію національного фактору, формування етнокультурної компетентності, що зумовило виникнення та розгляд нових наукових аспектів, які раніше не вивчалися.

Мета статті – проаналізувати та обґрунтувати шляхи формування етнокультурної компетентності в умовах інтернаціоналізації вищої освіти та актуалізації гуманістичної спрямованості освітнього-виховного процесу у XXI ст.

Виклад основного матеріалу. Соціальна місія закладів вищої освіти XXI ст. реалізується в умовах глобалізації та інтернаціоналізації освітнього простору, інформаційно-комунікаційних технологій і розвитку економіки знань. Трансляція університетом етичних цінностей, акцентує О. Стасевська, є його фундаментальним внеском у розвиток культури суспільства і держави, імпульсом та каталізатором пошуків молоддю свого шляху в складному та швидко змінюваному світі, у вибудовуванні життєвих, зокрема моральних, настанов, визнанні глобальної, позачасової та позাপросторової значущості вищих духовних цінностей [6].

В умовах глобалізації освітнього простору першочерговим завданням вітчизняних закладів вищої освіти є врахування національного досвіду, українського менталітету, національного характеру тощо. Спеціалізація та фаховість вищої освіти повинна суттєво доповнюватися загальнокультурними, етичними знаннями, що позитивно вплине на формування національної еліти [2, с. 214].

В освіті останнім часом значна увага приділяється проблемі формування “soft skills” (м’яким навичкам). На думку експертів World Economic Forum, викладену у доповіді “Future of Jobs”, до 10 найбільш затребуваних навичок належать: 1. Комплексне багаторівневе рішення проблем (Complex problem solving); 2. Критичне мислення (Critical thinking); 3. Креативність (Creativity).

4. Вміння управляти людьми (People management). 5. Взаємодія з людьми (Coordinating with others). 6. Емоційний інтелект (Emotional intelligence). 7. Формування власної думки і прийняття рішень (Judgment and decision-making). 8. Клієнтоорієнтованість (Service orientation). 9. Вміння вести переговори (Negotiation). 10. Гнучкість мислення (Cognitive flexibility) [7].

Компетентнісний підхід до інтернаціоналізації вищої освіти передбачає, що, окрім спеціальних фахових компетентностей, випускники повинні володіти загальними компетентностями, у них мають бути сформовані ціннісні якості, «зокрема, компетенції глобального громадянства, мультикультурності та інші аспекти міжкультурного спілкування, а також якості, які допомагають підготувати випускників як творців соціального блага [2, с. 34].

У реальних процесах інтеграції України до світового освітнього простору переважає спрямованість на уніфікацію і стандартизацію у сфері вищої освіти, а за мету насамперед ставиться підвищення її ринкової ефективності, що розуміється як пріоритетна орієнтованість на потреби ринку праці і підвищення конкурентоспроможності на світовому (європейському) ринку освітніх послуг Проте нехтування фундаментальними засадами вищої освіти (гуманістичними, етнокультурними) суперечить не тільки покликанню і призначенню університету як території вільного розуму і вільного духу.

Гуманістична спрямованість освітнього процесу в контексті міжнародної мобільності полягає у необхідності збереження національних етнічних цінностей, толерантного ставлення до традицій інших народів; передбачає цілісне сприйняття власне національного та міжетнічного культурного досвіду, розширення світогляду через засвоєння світової та вітчизняної культури. Загальновідомо, що повага до інших культур (бажання вивчити мову, коди іншої спільноти, розуміти їх стереотипи поведінки, особливості світовідчуття та світосприйняття) починається зі знання і поваги власної культури.

Пріоритетне завдання вищої освіти у XXI столітті – підготувати молодь до життя в полікультурному світі, сформувати культуру міжетнічного спілкування, діалогу культур, без чого не можливе вільне просування у спільному європейському та світовому просторі. Досягнути цієї мети можна лише шляхом занурення у світ культури власного етносу та в світ кращих зразків світової культури [4]. Отже, освіта повинна сприяти усвідомленню власних коренів, засвоєнню етнокультури своєї нації з тим, щоб у майбутньому вміти вступити у діалог з іншими культурами за принципом поваги та толерантності.

Характерною рисою розвитку багатьох країн на початку третього тисячоліття є актуалізація національного фактору, що збільшило попит на

інформацію про національно-культурне життя етнічних спільнот у багатонаціональному оточенні. Національна самоідентифікація – це своєрідний духовний стан особистості, її менталітет, який формується залежно від традицій, системи цінностей, культури освітнього середовища. Так, прикладом вираження самобутніх індивідуально-національних рис особистості є національні особливості світогляду, світосприймання та світорозуміння, які формують національну унікальність його життєвих позицій.

Етнокультура – невичерпне джерело національної скарбниці етносу. Основою етнокультурної компетентності випускника є система знань, понять, уявлень про людину як представника етнічної спільноти. «Етнокультурна компетентність – міра вияву людиною знань, умінь і навичок, які дозволяють їй адекватно оцінити специфіку і умови взаємодії з представниками інших етнічних спільнот, знайти єдино правильні форми співробітництва з ними з метою підтримання атмосфери згоди і взаємодовіри» [4].

Саме етнокультурне виховання забезпечує засвоєння зразків і цінностей національної культури, культурно-історичного, соціального досвіду своєї держави, формування відчуття приналежності та поваги до рідного краю. Внутрішній світ особистості є рушійною силою розвитку духовності людини, визначальним чинником дій і поведінки, ціннісних орієнтацій, життєвої й громадської позиції. Насамперед цьому сприяють етнопедagogічні чинники, за допомогою яких реалізуються цілі й завдання етнокультурного виховання, а саме: рідна мова, родинно-побутова культура, фольклор, емоційна культура, національна психологія, національний характер, народні вірування, народні ігри, знання родоводу та історії, педагогіка народного календаря, національна символіка й народні символи, основи народної моралі, національна самосвідомість, народні звичаї, свята, традиції, обряди.

Національна культура – це глибоке усвідомлення належності до певної держави, почуття громадянської гідності, відповідальності, обов'язку, здатність рішуче відстоювати суспільно-державні цілі в певних соціальних ситуаціях. Введення молодого покоління в систему цінностей громадянського суспільства передбачає формування у нього громадянської (національної) культури [1]. Тому включення освітніх компонентів гуманітарного циклу, що формують національну світоглядну систему студентської молоді, особливо у негуманітарних ЗВО, дає змогу сформувати етнокультурну компетентність.

Етнокультурна компетентність дає можливість орієнтуватися у навколишньому світі, вільно будувати поведінку всередині відповідної культури і одночасно відчувати її межі, тобто край і початок

світу іншої культури [5]. Традиція передавала з покоління в покоління основні програми соціокультурної діяльності, до того ж саме традиція формувала менталітет, характер, звичаї, художні смаки і переваги етносів, створюючи автентичну культуру. Таким чином, традиції, створюючи стійкий бік культури, забезпечували набуття, збереження, трансляцію і спадкоємність соціального досвіду. Традиційна народна культура, фольклор залишалися основою, на якій базувалася духовність етносу, нації.

Знання етнічних особливостей традиційної народної культури, зокрема матеріальної культури (традиційне житло, господарська діяльність, обрядова їжа, вбрання), духовної культури (звичаї та обряди, усна народна творчість, вірування та уявлення) формує етнокультурну компетентність. Крім того, важливим елементом духовного світу етносу є його менталітет або етнопсихологічні риси етносу. Тому саме етнокультурне виховання забезпечує засвоєння зразків і цінностей національної культури, культурно-історичного, соціального досвіду своєї держави, формування відчуття приналежності та поваги до рідного краю [3].

Розуміння духовності народу розпочинається з витоків народної культури. Український народ має багату традиційну культуру, надбану численними поколіннями. Етнокультура тісно пов'язана з народно-поетичною творчістю – фольклором – основою духовної культури українців. Знання і розуміння автентичного фольклору не лише формує в людині гордість за свій народ та за його історію, а дає змогу стати частиною культурної єдності нації. Вивчаючи фольклорні традиції свого народу, розвинуте суспільство зберігає свою соціальну цілісність і культурну самобутність, що не дає йому нівелюватися серед інших розвинутих культур.

Освітній компонент / модуль «Фольклор та етнографія народу України» у негуманітарних закладах вищої освіти принаймні як вибірковий сприятиме формуванню загальних компетентностей (точніше, етнокультурної компетентності), є важливим складником особистісно-орієнтованої культурно-гуманітарної стратегії вітчизняного закладу вищої освіти. Він відіграє вирішальну роль у збереженні мови, духовності, національної ідентичності; підвищує загальний рівень культури; призводить до збереження морально-етичних форм, усвідомлення власної причетності до унікальної культури предків, духовного зв'язку між поколіннями. Знання історії, традицій, звичаїв та обрядів українських народних свят зумовлює успішне формування у здобувачів вищої освіти духовності нації, її самобутності, ідейно-морального, емоційно-художнього та творчого потенціалів.

Метою освітнього компонента «Фольклор та етнографія народу України» є формування етно-

культурної компетентності – самоідентифікації особистості, виховання поваги до народних духовних цінностей, дбайливого ставлення до національної минувшини; формування ціннісних орієнтацій, позитивних якостей емоційно-вольової сфери (самостійність, стійкість, наполегливість, працелюбність). *Результати навчання*: формування у свідомості і почуттях здобувачів освіти моральних патріотичних цінностей, глибокої поваги до культурного та історичного минулого України; формування етнічної та національної самосвідомості, любові до рідної землі, держави, родини, народу.

Зміст робочої програми / теми є орієнтовними і можуть змінюватися, враховуючи інтереси здобувачів вищої освіти та кількість відведених годин. До прикладу: Етнографічні регіони, райони, етнічні групи в Україні. Традиційна сімейна обрядовість. Обрядовий фольклор. Календарно-обрядові пісні. Давні календарні обряди і звичаї в Україні (весняно-літні, осінньо-зимові). Родинно-обрядовий фольклор. Соціально-побутові пісні. Думи та історичні пісні. Українська міфологія. Сезонно-трудодовий фольклор. Обрядова землеробська фольклорна традиція. Народна ботаніка. Українське декоративно-ужиткове мистецтво. Прозова та віршова народна творчість. Традиційне вбрання українців. Символи, атрибути та обереги. Писанкарство. Декоративна обробка дерева.

Висновки. Таким чином, духовно-моральні цінності, етнокультурна компетентність та національна самоідентифікація зумовлюють повноцінне входження у полікультурний діалог в умовах інтернаціоналізації вищої освіти. Саме у культуротворчому середовищі закладу вищої освіти мають діяти механізми формування духовних моральних цінностей як основи гуманних взаємовідносин в умовах полікультурного освітнього простору, меха-

нізм єдності традицій і новацій; механізм творчої міжкультурної комунікації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березюк О.С. Методичні засади формування етнокультурної компетентності особистості. *Освітнологічний дискурс*. 2015. № 3. С. 13–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2015_3_4 (дата звернення: 05.03.2021).
2. Культурно-гуманітарні стратегії розвитку університетської освіти в умовах динамічних суспільних трансформацій : монографія / Горбунова Л.С. та ін.; за ред. І.В. Степаненко. К. : ІВО НАПН України, 2018. 226 с.
3. Лисенко Н.В. Українська етнопедагогіка : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2005. 508 с.
4. Масєвська Л.М. Особливості формування етнокультурної компетентності майбутнього педагога в контексті глобалізаційних зрушень. *Гуманітарний вісник ДВНЗ Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Науково-теоретичний збірник*. 2006. С. 303–309. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/3554/> (дата звернення: 04.03.2021).
5. Народознавча компетентність дітей і молоді: принципи та методи дослідження. *Збірник наукових праць* / за ред. Н.В. Лисенко. Івано-Франківськ, 2007. 280 с.
6. Стасєвська О.А. Етичний складник української філософської думки: історична специфіка та сучасний стан. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: *Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2015. № 2. С. 29–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2015_2_6 (дата звернення: 06.03.2021).
7. Grey Alex. The 10 skills you need to thrive in the Fourth Industrial Revolution. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-10-skills-you-need-to-thrive-in-the-fourth-industrial-revolution/> (Last accessed: 02.03.2021).